

RELAȚIA DINTRE PUTEREA SOVIETICĂ ȘI POPULAȚIA BASARABIEI ÎN PRIMUL AN DE OCUPAȚIE: 1940-1941

Drd. Sergiu SÎRBU
Dr. Valentin BURLACU

Summary: This article examines the question of the relationship between soviet power and the population of Bessarabia in the first year of occupation 1940-1941, which served as raw material for Bolsheviks to impose new totalitarian society.

The author concludes that as a main tool in achieving this objective served the terror applied in all social spheres.

Keywords: Annexation, repression, impose, terror.

Rezumat: Articolul abordează problema relației dintre puterea sovietică și populația Basarabiei din primul an al ocupației 1940-1941, care a servit drept justificare pentru bolșevici de a impune o nouă societate totalitaristă.

Autorul conchide că principalul instrument de realizare a acestui obiectiv conduce la teroarea în toate sferele sociale.

Cuvinte-cheie: Anexarea, dictat, represiune, teroare.

Anul 1940, prin evenimentele ce le însumează, se constituie într-un reper tragic pentru timpul istoric al națiunii române. Aceasta de două decenii reușise să se înscrie în familia popoarelor europene drept un stat efectiv integru ca teritoriu, dar și suveran în acțiunile sale atât pe plan intern, cât și pe cel extern. Însă expresia expansionistă a vectorilor politici dominanți ai continentului a erodat evoluția firească a României. Pactul Molotov-Ribbentrop și Protocolul Adițional Secret [10, p. 265], au rebalansat pârghiile securității europene, generând un lanț de consecințe imediate.

În iureșul unor aranjamente de culise, România fusese afectată nemijlocit sub aspect teritorial. La 28 iunie 1940, URSS, în urma unui șantaj diplomatic și militar, anexează Basarabia, Bucovina de Nord, Ținutul Herța și unele insule din Delta Dunării. Astfel, s-a produs primul act al tragediei naționale [16, 23], Armata Roșie ocupând un te-

ritoriu românesc de 50 762 km² cu o populație de 3 776 000 de locuitori [11, p. 150]. Această agresiune de natură imperialistă a intrat în istoriografia sovietică, după expresia lui V. Molotov, ca o lărgire a teritoriului și o întărire a potențialului militar al Uniunii Sovietice [16, 22]. Moscova și-a justificat invazia chiar în prima notă ultimativă din 26 iunie 1940 [9, pp. 160-161], trimisă Bucureștiului, precum și prin insinuările din preambulul textului legii din 2 august 1940 privind constituirea RSSM, calificând introducerea trupelor sale invadatoare ca pe o „venire în întâmpinare a oamenilor muncii din Basarabia [...]” [14, p. 93] cărora li se mai indică și noi hotare, și o nouă identitate.

Astfel, șirul amputărilor teritoriale, îndreptat împotriva României, a demarat prin răpirea Basarabiei. Ironia sorții e că Basarabia a fost prima care a exprimat voința pentru Unire în 1918 [23, p. 227]. Apoi a urmat rășluirea nord-estului Transilvaniei în favoarea Ungariei la 30 august 1940, iar la 7 septembrie a aceluiași an și a Cadrilaterului către Bulgaria. Rapturile teritoriale s-au efectuat cu acordul Germaniei, în condițiile în care Berlinul își asumase arbitrajul din cadrul Dictatului de la Viena. Acest scenariu al sfârtecărilor forțase Bucureștiul să execute condițiile impuse pentru a evita o iminentă ocupație străină a întregului teritoriu național și o eventuală compromitere a independenței naționale.

Înstrăinările de teritorii românești sub presiunea dictatelor au surescitat un supraefort de rezistență morală a poporului în ansamblu, având în vedere cedările făcute, inexplicabil la prima vedere, în absența unei replici militare.

Cu certitudine, cea mai profund suferindă în situația creată a fost Basarabia. Teritoriul a suportat consecințele unei invadări brutale și rapide odată cu finalizarea la 3 iulie 1940 a așa-zisei transmiteri de teritoriu impusă României de guvernul URSS prin cele 5 prevederi expuse în cea de-a doua notă ultimativă din 28 iunie [9, pp. 161-162]. Prevederile acestui act, sub aspect practic, nu au fost respectate de însăși autorul lor, care a forțat lucrurile pentru a încheia ocupația chiar înainte de termenii prevăzuți. La 29 iunie, de exemplu, la principalele puncte de trecere peste Prut se aflau instalate deja forțe sovietice de control. [19, pp. 112-125]

Drept urmare, populația locală a fost cuprinsă de panică și neliniște. Oamenii se vedeau vitregiți de soartă. Fenomenul în toată amplitudinea lui este descris de Pan Halippa [9, pp. 163-167] care, la rândul-i, a fost nevoit să lase de izbeliște tot ce a agonisit și făurit cu dăruire în și pentru Basarabia, pe care a servit-o onest și fără istov, destinul ei consti-

tuind dominantă preocupărilor sale pe tot parcursul vieții.

Emigrarea masivă a populației, în majoritate etnici români, timp de cele 4 zile prevăzute pentru retragerea legală din ținut cu bunuri materiale, ilustrează frica oamenilor de regimul bolșevico-comunist ce venea să se instaleze la putere în Basarabia.

Odată cu ocuparea întregului teritoriu, noile autorități scot în afara legii administrația românească. Totodată, se încurajează ostracizarea persoanelor care făcuseră parte din vechea autoritate, cu toate că acestea nu s-au împotrivit și s-au conformat noilor realități, cedând pașnic instrumentele administrative noii puteri. Unii dintre foștii funcționari au fost chiar reangajați, această concesie motivându-se prin faptul că ei erau mai pregătiți decât activiștii sovietici [16, p. 29].

Concomitent, în întreg cuprinsul ținutului demarase o adevărată vânătoare de persoane indezirabile. Erau persecutați mai cu seamă cei care deschis și-au exprimat viziunile politice, iar anterior serviseră din convingere administrația românească. Astfel, au fost arestați cei 14 deputați ai Sfatului Țării care nu s-au evacuat [17, pp. 92-98], precum și alți foști funcționari ai statului, dar și cei suspectați de colaborare cu aceștia [13, 2]. Mulți dintre ei au fost învinuiți de „crime contrarevoluționare și banditism” [15, p. 141]. Deși acuzațiile erau gratuite și nu conțineau probe, aceștia au primit pedepse aspre.

Șirul arestărilor și persecuțiilor nu s-a oprit aici, represaliile perpetuându-se în timp, amplificându-se chiar la anumite etape, în funcție de sarcinile de racordare a societății basarabene la rigorile modelului sovietic. În această ordine de idei, se impune la 8 aprilie 1941 din partea Consiliului Comisarilor Poporului (CCP) al RSSM și CC al PC(b)M construcția și repartizarea a patru obiective desemnate prin inițialele Nr. 217, 341, 355 și 384 în strictă concordanță cu o dispoziție anterioară din 24 martie 1941 a CCP al URSS și CC al PC(b)US. Acestea urmau să servească drept localuri pentru organele NKVD [4, p. 10]. Hotărârile respective, purtând antetul *strict secret*, abundă în reglementări tehnice, repartizări de personal și materiale necesare în condiții de prioritate, mai ales că serviciul de securitate, în pofida „importanței” sale ca instrument de constrângere, dar și triere, își desfășura activitatea la acea etapă în diverse localuri ajustate, cum ar fi, de exemplu, subsolurile Palatului Metropolitan din Chișinău [16, p. 39] ș.a.

O amplă campanie de sovietizare a teritoriului, care a început chiar din primele zile ale invaziei, urmarea legitimarea noii puteri în percepția publicului

prin propagandă deșănțată și acțiuni de manipulare a populației. În mrejele ei cădeau mai întâi de toate persoanele recrutate în grabă, curioșii fără repere morale, precum și elementele pauperizate basarabene. Campania era condimentată cu prade, concerte și dineuri. Se punea mare preț pe simbolistica sovietică, afișată peste tot, dar mai ales pe clădirile administrative, pentru a crea imaginea unei puteri autoritare și reale în teritoriu.

Ulterior, această legitimitate iluzorie, construită în grabă, va fi confirmată și de noțiunea legalității izvorâtă din textul Constituției RASSM din 6 ianuarie 1938, validată de curând și în dreapta Nistrului, prin mimarea exercițiului electoral din 12 ianuarie 1941, organizat în conformitate cu Protocolul nr. 8 din 16 octombrie 1940 [6, pp. 3-6]. Acest scrutin reprezintă oglinda în care fraudă iese la iveală vădit și de netăgăduit.

Ca să nu mai vorbim de modul în care s-a produs selectarea și propunerea candidaților. Până și reprezentativitatea etnică a corpului de legiuitori nu respecta, ci dimpotrivă, sfida scala realității basarabene. Aceeași situație exista și în administrație, unde majoritatea autohtonă a moldovenilor de 1 484 324 din totalul de 2 646 954 de locuitori ai republicii [5, 1], după datele oficiale de atunci, nu era reprezentată corespunzător, instalându-se, de fapt, dictatura minorității asupra majorității [8, p. 23].

Asemenea decalaje construite prin mimare, de regulă, democratică, dar și voit impuse în sfera activului politic și celui administrativ, acordă valabilitate tezei Elenei Șișcanu care afirmă că „moldovenii din dreapta cât și din stânga Nistrului nu se bucurau de încrederea noului regim” [20, p. 46], probabil datorită trecutului lor interbelic care le-a conferit cultură și conștiință politică democratică.

Prin lege constituțională, toate partidele, dar și organizațiile neaservite partidului-stat, au fost scoase în afara legii. Sediile acestora, la rândul lor, fuseseră confiscate și distribuite diverselor instituții sovietice și partinice [1, p. 28]. În plus, s-au creat așa-zisele sindicate muncitorești, unde se țineau cursuri și referate cu diversă tematică politică, partidul lărgindu-și numărul de aderenți prin metode și favoruri servite cu tâlc.

Generațiile tinere, la rândul lor, au fost vizate de noul sistem, ele fiind încartiruite în structurile de partid prevăzute la nivel școlar, care urmăreau șlefuirea uniformizată și unilaterală a orizontului acestora prin finalități educative bine definite de tip comunist-leniniste. Astfel, către 1 decembrie 1940, se numărau 800 de organizații comsomoliste și 880 de organizații pionierești [5, 8]. Un alt aspect al pre-

siunii exercitate asupra basarabenilor, generalizat, îl constituie obiectivele economice urmărite de politica comunizării, care impunea, după cum se observă din corespondența oficială, implementarea imediată în Basarabia a modelului existent deja în întreaga URSS.

Insistența cu care se opera reiese chiar din trei decrete din 15 august 1940 ale Prezidiului Sovietului Suprem al URSS. Primul Decret impune proprietar de drept și unic asupra obiectivelor industriale, financiare, comerciale, transport și resurse naturale din teritoriu însuși statul sovietic, prin naționalizare. Astfel, imediat, proprietarii sunt deposedați, în urma inventarierilor efectuate, de mori, farmacii, magazine dar și, parțial, de case ori părți de gospodărie fără o răscumpărare oarecare oferită în schimb, oricât de mizeră ar fi fost. În cazul caselor se practica un anumit plafon de m² locuibili. Explicația neoficială rezidă în necesitatea de a caza undeva, în oricare localitate, exponenții puterii exportati aici, cazări reflectate cu lux de amănunte în corespondența lucrătorilor de partid cu CC al PC(b)M [7, p. 106] din timpul războiului.

Desigur, unii din proprietarii lezați de confiscarea părții de gospodărie au escaladat toate instituțiile statului, recent constituite, adresând plângeri, somații și cereri de revizuire a hotărârilor de expropriere, sperând în existența unei echități sociale. Drept exemplu este cazul lui Don Ion Ștefan care cere să i se restituie „bucătăria, saraiul și beciul”, ori, și mai îndrăzneț, cel al lui Mațuc Dumitru Ion care cere „moara” [2, 13]. Cererile erau remise ulterior Consiliului Comisarilor Poporului pentru luarea unei decizii finale, însă pentru a fi mai relevanți în sensul redării cât mai clare a situației, o statistică realizată în sala de audiență a președintelui Sovietului Suprem al RSSM în primele 4 luni ale anului 1941 indică că au fost receptate 791 de astfel de cereri, din totalul cărora doar 151 au fost revăzute [2, 44].

Concomitent cu această furtună a naționalizării în RSSM, domeniul industriei a evoluat semnificativ, înglobând un număr tot mai mare de muncitori basarabeni. Astfel, datele oficiale indică spre finele anului 1940 cifra de 19 415 de angajați la 1 443 de întreprinderi și uzine [5, 3], inclusiv în or. Chișinău 2 149 de muncitori [5, 7].

Resursele de forță de muncă de care dispunea RSSM, încă neexplorate la maximum de complexul economic autohton, au constituit la fel un interes deosebit pentru statul sovietic, care a reușit mobilizarea în cursul unui an a 53 356 de tineri. Ei au fost absorbiți prin suplینirea locurilor de muncă la diverse întreprinderi și uzine din regiunile Uni-

unii Sovietice. Această mobilizare, afirmă istoricul Anton Moraru, se plasează în câmpul impunerilor de tribut [12, 354] din partea acestui teritoriu.

Cel de-al doilea decret al centrului cu referință la RSSM, la fel constituie o imixtiune în viața cotidiană a basarabenilor, deoarece documentul respectiv viza fondul funciar care, conform legislației sovietice, trebuia să devină un bun al statului, prin naționalizarea pământului și împrăștierea temporară a tuturor țăranilor. Deja la 13 septembrie 1940 se introduc limitele posesiunii de teren, erodându-se astfel habitatul secular al gospodăriilor țărănești înstărite prin deposedarea de terenurile supralimită cu tot cu roadă.

Mai mult decât atât. Confiscarea avutului gospodăriilor va lua amploare prin prevederile celui de-al treilea decret, care introducea diverse restricții, inclusiv cu caracter fiscal, fiind astfel sustrate taxe majorate de la categoriile înstărite de țărani. În cazul în care aceștia tergiversau ori chiar refuzau achitarea impozitelor, agenții fiscali recurgeau la stabilirea unei amenzi care adesea era echivalentul volumului de produse vizat.

Dacă se ajungea la împotrăvire și/sau altercații ce știrbeau inamovibilitatea persoanei rechizitorului, atunci se recurgea la confiscarea totală a recoltei și intervenea legea penală, care prevedea pedeapsă în baza Codului Penal al RSS Ucraineană, sau mai exact art. 58 și 58(1) [20, p. 81], articole ce au suprapopulat, de altfel, GULAG-ul [21, p. 100], pentru acțiuni împotriva statului și prevedea de la 8 la 10/20 ani privațiune de libertate.

Pentru a exercita un control riguros în sensul eficienței fiscale, deplasarea oamenilor era strict monitorizată de autorități prin eliberările de permise de scurtă durată [16, p. 34].

Tot de ordinul impunerilor se califică și fixarea taxelor unice pentru produsele agroalimentare, din vânzarea surplusurilor prin care își asigurau un venit cei din zona rurală.

Astfel, decalajele dintre prețurile la produsele agroalimentare și cele industriale reflectă vădit politica discriminatorie a statului și anume: 1 kg de carne de porc costa – 7 rub., pe când o pereche de pantaloni de calitate inferioară 600/700 rub., o pereche de cizme țărănești – 110 rub., iar serviciile unui zilier costau 5/6 rub. pe zi [16, p. 34]. Tot în această ordine de idei trebuie de remarcat că și schimbul de valută efectuat la piața sovietică a constituit, după cum apreciază Anatol Petrencu, o adevărată jăcăneală, dacă ne referim la raportul rublă-leu cu care s-a operat [16, p. 47], aceasta mimând întru totul politica financiară a centrului.

Mărfurile de primă necesitate pentru acea vreme, precum gazul lampant, zahărul ș.a., mereu erau insuficiente sau lipseau cu desăvârșire, deoarece sistemul cooperatist-comercial de stat era unul ineficient sub aspectul circuitului stabil de mărfuri, însă ambițios sub aspectul planurilor de perspectivă prin lărgirea rețelelor de magazine în funcție de numărul locuitorilor din localități [6, p. 30].

Regimul stalinist a folosit și politica asigurărilor sociale pentru intimidarea oamenilor în vârstă și a familiilor cu mulți copii. Se inducea ideea că nu toate persoanele în vârstă sau familiile cu mulți copii merită să li se acorde pensii sau subvenții. Pe adresa președintelui Sovietului Suprem, bunăoară, au parvenit plângeri și de acest gen: 33 solicitau pensii individuale și 29 – pentru familii cu mulți copii. Dar numai 5 din cele 33 își găsesc soluționare chiar și la această instanță. În ceea ce privește scutirile de impozite, la fel, din 76 de cereri doar 4 își află soluționare pozitivă, și acestea iarăși doar pentru primele patru luni ale anului 1941 [2, p. 44].

Concomitent, domeniul sănătății și recreării s-a bucurat de un anumit interes din partea regimului. Alocările, care au constituit aproximativ 20% [8, 34] din buget, au adus o ameliorare acestui sector prin construirea sau deschiderea unor sanatorii, deși cu capacități limitate, unde aveau însă acces, cel mai probabil, nomenclatura și muncitorii colaboraționiști. Fuseseră echipate punctele medicale din localitățile rurale, acestea caracterizându-se mai mult prin eforturile depuse în prevenirea bolilor infecțioase decât prin tratarea lor nemijlocită. Retorica de concept marxist-comunist din perspectiva construcției noii societăți, și-a găsit transliterare în relația putere și populație în cazul dat, prima angajându-se ca, prin intermediul școlii, să traducă în procesul educațional pentru început politici lingvistice de manieră oferită chiar de Stalin [22, p. 50], în același scop de antrenare a populației locale la modelul sovietic.

Însă experiența de asemenea gen din fosta RASSM a dus, în cele din urmă, la preluarea imediată a conceptului de „moldovenizare”, experimentat anterior în stânga Nistrului. S-a mizat în special pe impunerea alfabetului chirilic, introdus definitiv la 11 noiembrie 1940 în dauna celui latin. Sovietizarea forțată s-a încununat de succes și în urma naționalizării instituțiilor de învățământ, prin subordonarea lor directă organelor sovietice și de partid.

S-a recurs și la o triere de personal didactic prin eliminarea, în primul rând, a fețelor bisericesti din funcțiile pedagogice, dar și a celor considerați neloiali regimului ori imposibil de reciclat sub as-

pect ideologic. Și aceasta în condițiile când după refugiarea masivă peste Prut au rămas doar circa 1 000-1 500 [20, p. 119] de învățători în cele 6 județe ale Basarabiei incluse în componența RSSM. Educația a fost supusă constrângerilor și discriminărilor de tot felul prin înfometare, sustragere de edificii și impozitare excesivă, diminuarea rolului acesteia pentru societate ca pilon al stabilității morale și generator de cultură.

Cursul oficial al „moldovenizării” s-a propagat și prin participarea nemijlocită a uniunilor de creație existente și nou constituite, aservite puterii, a scriitorilor, compozitorilor, pictorilor care își treceau obligatoriu operele sale prin instituția dură a cenzorului, oamenii de creație fiind astfel integrați activ în construcția și propagarea unei „noi” limbi și culturi diferite de cea română, prin instrucțiuni strict impuse de Comitetul Central.

Un alt aspect al abuzului, cu repercusiuni grave asupra societății basarabene, la care s-a dat puterea sovietică, este faptul că s-a recurs la strămutări de populație. Chiar în toamna anului 1940, când în urma retragerii etnicilor germani în patria lor, la 31 octombrie s-a luat decizia de a transfera în Basarabia 9 700 de familii de țărani din Ucraina de Est și 6 000 din cea de Vest – Galiția, mulți din ei fiind polonezi de origine [16, p. 35]. La aceasta s-a mai adăugat și așa-zisa „colonizare internă” care a vizat o dislocare de populație din stânga Nistrului în dreapta lui, realizându-se, astfel, constituirea de colhozuri și în această parte a noii republici prin decizia din 14 noiembrie 1940 a CC al PC(b)M [18, p. 37].

Mai mult decât atât. Macabrul represaliilor îndreptate împotriva populației basarabene atinge apogeul și capătă un colorit sinistru prin deportările organizate în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941, act care s-a consumat sub stricta dirijare a Moscovei care l-a delegat în teritoriu încă la 7 mai 1941 cu misiuni și împuterniciri speciale pe S.A. Goglidze [15, 148]. Drept urmare, avalanșa arestărilor, oprimărilor și deportărilor anterioare s-a completat cu încă aproximativ 22 de mii de basarabeni [15, p. 148].

Privit în ansamblu, întreg anul de dominație sovietică ce se extinde până la data de 25 iulie 1941, când Armata Roșie a cedat ultimul punct din dreapta Nistrului, numărul reprimațiilor, potrivit estimărilor istoricului Igor Cașu, se ridică până la 86 604 persoane [8, p. 33].

Comportamentul regimului în teritoriu a devenit și mai opresiv odată cu declanșarea operațiilor de război, când mersul acestuia impunea anumite

măsuri de siguranță, iar populația locală era suspectată mereu de atitudini antisovietice. Astfel, s-a recurs la evacuarea sau distrugerea de bunuri materiale în bloc, iar pe fondul acestora, s-au efectuat deposedări și rechiziții de mijloace de transport și animale de tracțiune ale țăranilor, cum ar fi cazul celor aproximativ 40 familii din satul Ciuciuleni [3, 8], care nu și-au mai aflat bunurile vreodată întoarse. Mai mult, întreținerea armatei a condiționat includerea în lista rechizițiilor și a altor animale decât cabalinele, iar furia țăranilor rămânea a fi una neputincioasă, rareori aceștia opunându-se ori izbutind să-și restituie cu forța bunurile [3, 21]. Rațiunea războiului a adus, pe lângă rechiziționări și mobilizări forțate, distrugere de bunuri materiale și mai ales a acelora de infrastructură.

Prin urmare, teroarea cu care a operat puterea sovietică în relația sa cu societatea basarabeană în anul de ocupație nu a urmărit altceva decât impunerea forțată a regimului de ocupație în termeni restrânși, mutilând și înăbușind cu vehemență orice atitudine refractară a comunității autohtone.

Bibliografie

1. A. N. a R. M., F. 2848, inv. 16, d. 2.
2. Idem, d. 6.
3. Idem, F. 339, inv. 1, d. 2649, p. 8.
4. A. O. S. P. R. M., F. 51, inv. 1, d. 82.
5. Idem, d. 26.
6. Idem, d. 11.
7. Idem, d. 106.
8. Cașu I., „Politica națională” în Moldova Sovietică, 1944-1989, Chișinău: Cartdidact, 2000.
9. Constantin I., Negrei I., Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei. București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009.
10. Crestomație la Istoria Românilor (1917-1992) Chișinău: Editura Universitas, 1993.
11. Giurescu Dinu C. România în al Doilea Război Mondial: de la 15 septembrie 1939 la 23 august 1944 în: O Istorie a Românilor (Studii critice), Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1998.
12. Moraru A. Istoria românilor. Basarabia și Transilvania, 1812-1993. Chișinău, 1995.
13. Moșanu A. Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. În: „Sfătul Țării”, 1991, 27 iunie.
14. Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia, Culegere de documente Chișinău, 1991.
15. Pasat V. Trudnâe straniți istorii Moldovî, 1940-1950. Moscova, 1944.
16. Petrencu A. Basarabia în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945). Chișinău: Editura „Prut Internațional”, 2006.
17. Postică E. Deputații Sfatului Țării repreșați în anul 1940. În „Cugetul”, martie, 1998.
18. Șișcanu I. Deșțărânierea bolșevică în Basarabia. Chișinău, 1994.
19. Idem. Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940. Chișinău: Editura „Civitas”, 2007.
20. Șișcanu E. Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952), București, 1998.
21. Soljenitin A. Arhipelag GULAG. 1918-1956. Tom I, Moscva, 1990.
22. Stalin I. V. Marxismul și problema națională, Viena, 1913.
23. Vesa V. Înfăptuirea României Mari. În: O Istorie a Românilor, op. cit.

Mihai Țaruș, *Duet*, u/p [2×(1000×500)+(1000×600)+(1000×500) mm], 2009